

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АЗЕРБАЙДЖАНОМ ПОЛІТИЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПИТАНЬ У КОНТЕКСТІ РЕІНТЕГРАЦІЇ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ КАРАБАХУ: ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Автор:

Олексій Авдєєв

Після успішного завершення процесу відновлення територіальної цілісності влада Азербайджану концентрує зусилля на новій програмі національного значення – відбудові звільнених територій. На її реалізацію спрямовуються масштабні ресурси, необхідні для розмінування територій та відновлення знищеної під час вірменської окупації інфраструктури. Успішне завершення цього процесу має забезпечити повернення до Карабаху десятків тисяч азербайджанських біженців та перетворити регіон на розвинуту, модернізовану частину держави.

Вивчення азербайджанського досвіду з цього питання становить практичний інтерес для України, оскільки схожі питання в перспективі є актуальними й для нашої держави. Києву є чому повчитися в Баку – зокрема, щодо стратегічного планування, пріоритетизації завдань та мобілізації ресурсів на вирішення відповідних питань. Водночас суттєві відмінності в характері вірмено-азербайджанського та російсько-українського конфліктів, а також різниця в ресурсах, якими володіють Азербайджан та Баку, роблять неможливим повне копіювання азербайджанського досвіду в українських реаліях.

Перемога в 44-денній війні 2020 року та успішне завершення антитерористичної операції у вересні 2023 року призвели до відновлення територіальної цілісності Азербайджану. Успіх, здобутий під керівництвом Президента Азербайджанської Республіки Ільхама Алієва, поставив перед Баку нове питання – забезпечення відновлення та розвитку звільнених територій. Враховуючи актуальність відповідного питання в перспективі й для України, досвід Азербайджану на цьому полі становить певний інтерес.

Розмінування звільнених територій

Мінна загроза залишається ключовим безпековим викликом для відновлення звільнених територій Азербайджану. Встановлення мінних полів було важливою складовою оборонних заходів, здійснюваних вірменськими силами протягом всього періоду окупації. При цьому мінування здійснювалось постійно та хаотично, що ускладнює виявлення та знешкодження мінних полів.

Після закінчення 44-денної війни Азербайджан вимагав від вірменської сторони відповідні мапи, на яких зафіксовані мінні постановки. Проте Єреван відтягував їхню передачу, і врешті решт зміг надати лише фрагментарну інформацію. В Баку це сприймали як ознаку неготовності Вірменії йти на поступки. Водночас слід враховувати, що вірменське керівництво дійсно могло не володіти всією повнотою інформацію в цьому питанні.

Актуальною загрозою протягом 2021-2023 рр. залишались диверсійні дії вірменських формувань, спрямовані на встановлення нових мін на звільнених територіях Азербайджану. Саме інциденти з підривами на таких мінах стали приводом для початку азербайджанськими збройними силами антитерористичної операції у вересні 2023 р.¹

За підрахунками міжнародних експертів Баку необхідно близько тридцяти років та 25 млрд дол. США для вирішення питання розмінування територій².

Розмінуванням звільнених територій займається Агентство Азербайджанської Республіки з розмінування (ANAMA). Воно було створене 15 січня 2021 року на основі Національного агентства Азербайджанської Республіки з очищення території від мін, яке функціонувало з 1998 року. Фактично, реорганізація/ребрендінг структури були прив'язані до покладання на неї нового вкрай актуального завдання – розмінування територій, які були звільнені в результаті 44-денної війни 2020 р.

За даними омбудсмена Азербайджану Сабіни Алієвої, станом на 4 грудня 2023 року втрати Азербайджану через мінну загрозу з 1991 року становили 3416 осіб. При цьому окремо наголошується на актуальності цієї проблеми після завершення 44-денної війни на звільнених територіях. За три роки через міни загинули 65 осіб (переважно – цивільних), 272 особи отримали поранення³.

¹ Statement by Azerbaijan's Ministry of Defense. MoD of Azerbaijan, 19.09.2023. URL: <https://mod.gov.az/en/news/statement-by-azerbaijan-s-ministry-of-defense-49350.html>

² Азербайджану потребуется около 30 лет и \$25 млрд на разминирование территорий – Алиев. Интерфакс-Азербайджан, 13.10.2022. URL: <http://interfax.az/view/878441>

³ Azerbaijani ombudswoman says 3,416 mine victims registered since 1991. Anadolu, 04.12.2023. URL: <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/azerbaijani-ombudswoman-says-3-416-mine-victims-registered-since-1991/3072738>

Відновлення зруйнованої інфраструктури

Звільнені території Азербайджану були спустошені в період окупації. Питання відновлення інфраструктури особливо актуальне для територій поза межами кордонів колишньої НКАО, які перебували під контролем вірменських формувань. За виключенням районів, що знаходяться між Карабахом та Вірменією (зокрема – Лачинського коридору) вони використовувалися окупантами переважно у військових цілях – в якості т.зв. «поjasу безпеки». Окрім цього, вірменське командування здійснювало сплановану кампанію зі знищення будь-якої пам'яті про проживання на цих територіях азербайджанців.

В результаті більшість розташованих тут населених пунктів були знищені. Наразі їх потрібно відновлювати практично з нуля. За попередніми оцінками азербайджанських експертів, процес відновлення регіону може зайняти до десяти років і коштуватиме понад 10 млрд дол. США⁴.

Водночас відновлення Карабаху є новою пріоритетною національною програмою Баку – яка прийшла на зміну попередній пріоритетизації відновлення територіальної цілісності держави. На її реалізацію спрямовані всі ресурси, а її успішне виконання з точки зору азербайджанської влади є не менш важливою, аніж перемога на полі бою.

До відбудови Карабаху та прилеглих регіонів країна підійшла системно. Було оперативно створено відповідну нормативну базу. Президент Азербайджану Ільхам Алієв вже в листопаді 2020 року підписав розпорядження про створення Координаційного штабу з метою проведення відновлювальних та будівельних робіт на звільнених від окупації землях. Після цього він вніс зміни до поділу країни на економічні райони з метою спрощення процесу відбудови звільнених територій. Указом від 7 липня 2021 року тут були створені Карабаський та Східно-Зангезурський економічні райони⁵. 12 серпня 2021 року було підписано указ «Про питання містобудування на звільнених територіях», відповідно до якого наразі здійснюються усі роботи⁶.

Процес відбудову потребує значних коштів. В рамках бюджету на 2021 рік азербайджанська влада виділила на відновлення звільнених територій 2,2 млрд манат (1,29 млрд дол. США)⁷. У 2022 році у відродження звільнених земель було

⁴ Huseynov V. Azerbaijan to re-build the liberated Karabakh. Euractiv, 11.12.2020. URL:

<https://www.euractiv.com/section/azerbaijan/opinion/azerbaijan-to-re-build-the-liberated-karabakh/>

⁵ В Азербайджане созданы Восточно-Зангезурский и Карабахский экономические районы. Anadolu, 07.07.2021. URL:

<https://www.aa.com.tr/ru/мир/в-азербайджане-созданы-восточно-зангезурский-и-карабахский-экономические-районы/2296925>

⁶ Залагодження заморожених конфліктів: досвід Другої Карабаської війни та її уроки для України. К., 2022, С. 64

⁷ Азербайджан готовится к «большому возвращению» в Карабах. Anadolu, 02.03.2021. URL:

<https://www.aa.com.tr/ru/мир/азербайджан-готовится-к-большому-возвращению-в-карабах/2161575>

інвестовано 4,315 млрд манатів, або 2,5 млрд дол. США. В рамках державного бюджету на 2023 рік на поточні та нові проекти відбудови в Карабахському та Східно-Зангезурському районах було виділено 5,26 млрд манатів, або 3,1 млрд дол. США. Водночас президент Ільхам Алієв підтвердив, що до кінця поточного року загальні інвестиції для забезпечення цього напрямку досягнуть 12 млрд манатів, або 7 млрд дол. США⁸

В процесі відновлення Карабаху Азербайджан не може розраховувати на широку міжнародну підтримку – в силу спірних оцінок світовою спільнотою ситуації в зоні вірмено-азербайджанського конфлікту. За таких умов природно, що саме бізнес з країн, які є послідовними союзниками Баку, грає найбільш активну роль в забезпеченні відбудови регіону. В першу чергу мова йде про Туреччину – яка не лише є стратегічним союзником Азербайджана, але й відома успіхами національної будівельної галузі. Міністр економіки Азербайджану Мікаїл Джаббаров під час церемонії відкриття азербайджано-турецького інвестиційного форуму в грудні 2023 р. повідомив, що вартість контрактів, укладених з турецькими компаніями щодо відновлення Карабаху, вже перевищила 3,4 млрд дол. США⁹.

Азербайджан також розраховує на державно-приватне партнерство. Зокрема з метою розподілу фінансового тягаря та зменшення навантаження на Державний нафтовий фонд було створено Фонд відновлення Карабаху¹⁰. Кошти фонду формуються з добровільних пожертвувань, грантів та інших джерел.

Відбудова житлової інфраструктури регіону

Одним з пріоритетних завдань для азербайджанської влади в контексті забезпечення майбутнього розвитку звільнених територій є відновлення населених пунктів, знищених в період окупації.

Символом роботи на цьому напрямку є відбудова міста Агдам. Станом на кінець 1980-х років в ньому проживали понад 28 тис. осіб, проте воно було повністю зруйноване під час перебуванням під контролем вірменських формувань. За результатами 44-денної війни Азербайджан відновив над ним контроль, і відразу ж розпочав реалізацію амбітного проекту реконструкції.

В його основі лежить не просте відновлення міста, а побудова нового Агдаму. Сучасний Агдам включатиме територію старого міста та восьми навколишніх сіл

⁸ More Azerbaijanis Resettle in Liberated Lands under Great Return Program. Caspian News, 26.10.2023. URL:

<https://caspiannews.com/news-detail/more-azerbaijanis-resettle-in-liberated-lands-under-great-return-program-2023-10-26-14/>

⁹ Названа стоимость контрактов, заключенных турецкими компаниями в связи с восстановлением Карабаха. Media.Az, 21.12.2023. URL: <https://media.az/economy/1067941134/nazvana-stoimost-kontraktov-zaklyuchennyh-tureckimi-kompaniyami-po-vosstanovleniyu-karabaha/>

¹⁰ “Qarabağ Dirçəliş Fondu” publik hüquqi şəxsin yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. President of Azerbaijan, 04.01.2021. URL: <https://president.az/az/articles/view/49876>

Агдамського району. Розміри Агдама складуть 1750 га, до яких слід додати 2450 га приміської зеленої зони.

Місто буде зоновано та поділено на історичний центр, адміністративну, житлову, зелену та промислову/сільськогосподарські зони. Промислова територія (індустріальні парки) буде побудована у безпосередній близькості від міста, щоб забезпечити стабільність зайнятості для населення. На території Агдаму передбачено створення штучного озера; також через місто пройде 2 канали. Історичний центр буде включати палацовий комплекс, мавзолей карабахських ханів, фортецю Шахбулаг і нову мечеть. Центр буде збудовано відповідно до традиційної архітектури міст Карабаху. Адміністративний центр складатиметься з футбольного стадіону (на 30 тис. осіб), муніципальних будівель, театру, концертного залу, Карабахського університету. Також буде збудовано парк із меморіальним музеєм на честь перемоги азербайджанської армії та концертним залом просто неба. 23% території міста складатиметься з лісових та паркових зон.

Згідно планів, населення міста складатиме 100 тис. осіб, що зробить Агдам найбільшим містом Карабаху та шостим за величиною містом Азербайджану. 70% населення проживатимуть у багатоквартирних будинках, 30% – у приватних будинках. Кожному приватному будинку буде виділено 4-5 га землі на сільськогосподарські потреби. Для водопостачання буде використано Суговушанське та Хачинчайське водосховища, а також артезіанські джерела. На початковому етапі у місті буде побудовано 1750 житлових будинків та 23 тис. квартир у багатоквартирних будинках.

Агдам має стати комфортним для людей. У місті планується побудувати широку мережу пішохідних доріг та велодоріжок. Транспортна система міста буде кільцевою. Також буде побудована трамвайна лінія, окрема від автошляхів. Вперше в Азербайджані буде застосовано концепцію «розумного міста».

Аналогічні підходи застосовуються до відродження сільської місцевості Карабаху. Розбудова сільськогосподарського сектору регіону реалізовується за принципом «розумного села». Однією з головних цілей впровадження даної концепції є забезпечення сільського населення доступом до всіх необхідних послуг, що надаються у містах. Також концепція «розумне село» має допомагати мешканцям більше заробляти¹¹.

Прикладом відбудови відповідної інфраструктури є село Агали Зангеланського району. Воно виступає своєрідною вітриною зусиль азербайджанської влади з запровадження модернових підходів до відбудови сільськогосподарського сектору

¹¹ Что представляют собой "умные города" и "умные села", которые будут созданы в Карабахе?. Trend.Az, 11.08.2022. URL: <https://www.trend.az/azerbaijan/business/3452978.html>

звільнених територій. В «розумному селі» застосовуються стандарти сучасного містобудування, спрямовані на забезпечення необхідного добробуту населення.

Проект реалізується за п'ятьма напрямками: забезпечення населення житлом та соціальними послугами, розбудова виробництва, «розумного сільського господарства» та системи забезпечення електроенергією за рахунок альтернативних джерел.

На початковому етапі здійснюється будівництво 200 будинків (зокрема, двох- та трьохповерхових), 4 двоповерхових нежитлових будівель, школи на 360 учнівських місць та дитячого садка на 60 місць. Роботи ведуться із застосуванням повністю ізольованих інноваційних будівельних матеріалів¹².

Відбудова транспортної інфраструктури регіону

Ефективний розвиток звільнених територій Азербайджану можливий лише у випадку відновлення та розвитку його транспортної інфраструктури. Це завдання актуальне в контексті не лише забезпечення стабільної внутрішньодержавної транспортної мережі, але й використання транзитного потенціалу держави.

Робота в цій сфері активно реалізовується після закінчення 44-денної війни. Першим її напрямком стає побудова мережі доріг. Згідно планів Баку, в регіоні буде побудовано 84 мости та 33 тунелі (в тому числі – стратегічний об'єкт під хребтом Муровдаг).

На південному напрямку питання особливо актуальне в контексті бажання Азербайджану розблокувати Зангезурський коридор – до Нахічевані та Туреччини. В рамках підготовки коридору швидкими темпами було здійснене розбудову транспортної інфраструктури на азербайджанській території вздовж іранського кордону – за напрямком Горадіз-Зангелан. Вже здана в експлуатацію 23-кілометрова ділянка залізниці Горадіз (Фізулінський район) – Агбенд (Зангеланський район), що є частиною перспективного Зангезурського маршруту¹³.

Вкрай важливим з політичної точки зору проектом стала побудова альтернативного Лачинському коридору маршруту від кордону з Вірменією до утримуваних (до вересня 2023 р.) вірменськими угрупованнями територій. Необхідність його створення була зафіксована в тристоронній заяві про припинення вогню від 10 листопада 2020 р.. Його реалізація дала можливість Азербайджану апелювати до необхідності виконання вірменською стороною умов заяви та врешті решт відновити контроль над містом Лачин наприкінці серпня 2022 р.

Окрім цього, була розбудована транспортна магістраль до міста Шуша – культурної столиці Азербайджану, звільнення якої стало ключовою перемогою в рамках 44-

¹² Сьогоднішня панорама «Умного села» Агалы. Azertag, 18.11.2021. URL:

https://azertag.az/ru/xeber/segodnyashnyaya_panorama_umnogo_sela_agaly_foto_video-1929182

¹³ Залагодження заморожених конфліктів: досвід Другої Карабаської війни та її уроки для України. К., 2022, С. 64

денної війни. Нова транспортна магістраль – «Дорога Перемоги» – була побудована в найкоротші терміни протягом 2020-2021 років. Президента Азербайджану Ільхам Алієв заклав фундамент дороги Ахмедбейлі-Фізулі-Шуша вже 16 листопада 2020 року. Побудова нового транспортного шляху довжиною 101,5 км стала першим проектом, який реалізовувався на звільнених територіях. Дорога розпочинається на території Фізулінського району і продовжується через місто Фізулі та Ходжалінський район до Шуші.

У будівництві Дороги Перемоги були зайняті азербайджанські (ТОВ «Спеціальна дорожня експлуатація № 16» та ТОВ «Експлуатація автомагістралей № 7») та турецькі («KOLİN» İnşaat Turizm San., «Tic. Anonim» та ТОВ «Azvirt») компанії в координації з Державною агенцією автомобільних доріг Азербайджану. На дорозі було зведено десять підземних переходів, а також чотири автомобільні мости завдовжки 111,4 м, 45 м, 90 м та 93,4 м. Дорогу Перемоги офіційно здали в експлуатацію 7 листопада 2021 року, в річницю повернення міста Шуша під азербайджанський контроль.

Ще одним напрямком розвитку транспортної інфраструктури стає побудова нових транспортних об'єктів. Інтенсивними темпами здійснюється розбудова аеропортів в регіоні.

У найкоротші терміни було побудовано аеропорт в Фізулі. У січні 2021 року президент Азербайджану Ільхам Алієв доручив збудувати тут міжнародний аеропорт. Вже 14 січня поблизу села Мірзаджамалли Фізулінського району відбулася церемонія закладання фундаменту майбутнього аеропорту. Наприкінці липня 2021 року завершувалося будівництво злітно-посадкової смуги. Вже 5 вересня 2021 року було здійснено її перевірку: в аеропорту Фізулі приземлився перший літак – один із найбільших вантажних літаків Boeing 747-400, що належить азербайджанській авіакомпанії Silk Way Airlines. Цим літаком у Карабах вперше було доставлено вантажі повітряним маршрутом. Пізніше в аеропорт Фізулі було виконано перший пасажирський рейс – його здійснив Airbus A340, що належить Azerbaijan Airlines. Він привіз у Карабах журналістів, а також представників різних структур. Нарешті, 26 жовтня 2021 року відбулося офіційне відкриття Міжнародного аеропорту Фізулі. У церемонії взяли участь Президент Азербайджану Ільхам Алієв та Президент Туреччини Реджеп Тайїп Ердоган.

У жовтні 2022 року, за підтримки турецьких компаній, в регіону було побудовано вже другий аеропорт. Він знаходиться у місті Зангелан. Уряд Азербайджану також планує побудувати аеропорт у Лачині – його будівництво завершиться на рубежі 2024-2025

років¹⁴. У разі повного розблокування транспортних шляхів в регіоні ця інфраструктура може стати важливим транспортним хабом.

Забезпечення повернення біженців в регіон

Стратегічною метою азербайджанської влади після відновлення територіальної цілісності держави залишається повернення азербайджанського населення до Карабаху та прилеглих районів. Програми відновлення звільнених територій об'єднані у план «Великого Повернення». У листопаді 2022 року президент Алієв підписав указ про затвердження «Першої державної програми Великого Повернення на звільнені території Азербайджану». В рамках його реалізації планується повернути до регіону 750 тис. населення.

Мова в першу чергу йде про людей, які були змушені залишити рідну землю через вірменську окупацію, та їх нащадків. Азербайджанська влада спеціально не докладала особливих зусиль для їх інтеграції в громади, де вони проживали останні десятиліття – адже це б означало демонстрацію невпевненості в перспективі звільнення окупованих територій. Водночас сьогодні Баку намагається створити такі сприятливі умови в Карабаху, які б могли заохотити до переїзду навіть людей, що в минулому не мали зв'язків з цим регіоном. Вкладання значних коштів в відбудову регіону перетворює його на своєрідну «вітрину» держави, для якої будуть характерні ймовірно кращі умови життя та працевлаштування, аніж в більшості інших районів Азербайджану.

Процес повернення азербайджанського населення в Карабах вже відбувається. З 2022 року колишні переселенці були переселені з місць тимчасового проживання в різних частинах Азербайджану до Зангеланського, Фізулінського та Лачинського районів. Зокрема, 19 липня 2022 року перша група з 96 колишніх сімей ВПО (понад 420 осіб) повернулася до селища Агали Зангеланського району. Процес заселення цього населеного пункту не зупинявся протягом наступних місяців. Станом на кінець жовтня 2023 року населення селища становило вже 744 особи. Очікується, що на початковому етапі програми переселення до Фізулінського району повернуться загалом 144 родини, що складаються з 509 осіб¹⁵. У період з травня по липень 2023 р. 351 особа з 93 родин переїхали до відреставрованих або новозбудованих житлових комплексів у місті Лачин. Крім того, у березні цього року в село Талиш Тертерського

¹⁴ Залагодження заморожених конфліктів: досвід Другої Карабаської війни та її уроки для України. К., 2022, С. 64

¹⁵ Government of Azerbaijan Advances "Great Return" Program. Caspian News, 23.08.2023. URL: <https://caspiannews.com/news-detail/government-of-azerbaijan-advances-great-return-program-2023-8-22-0/>

району повернулося 20 родин у складі 90 осіб. До кінця 2023 року до своїх домівок також мають повернутися мешканці лачинських сіл Сус та Забух¹⁶.

Згідно з планами азербайджанського уряду, до кінця 2023 року на постійне місце проживання на звільнених територіях мають повернутися 2 тис. родин або 10 тис. осіб. Завершення першого етапу Програми «Велике Повернення» до кінця 2026 року дозволить повернутися на звільнені території в Карабахському і Східно-Зангезурському районах 34,5 тис. родин або 140 тис. осіб¹⁷.

Реінтеграція вірменського населення

Протягом десятиліть супутнім викликом до звільнення окупованих територій для влади Азербайджану залишалось питання розбудови відносин з вірменською меншиною, що проживає в регіоні. З одного боку, Азербайджан мав враховувати прискіпливу увагу світової спільноти до цього питання; з іншого – не міг відкинути глибокий антагонізм до вірмен, який склався в азербайджанському суспільстві після поразки в 1990-х роках.

Азербайджан намагався виважено підходити до вирішення цієї проблеми. Питання особливого статусу для Карабаху було неприйнятним для Баку. В період активної фази 44-денної війни 2020 року Президент Азербайджану Ільхам Алієв говорив про можливість певної культурної автономії для регіону¹⁸. Водночас навіть ця ідея вже зникла з офіційної риторики Баку після перемоги.

Натомість в публічній площині Азербайджан наголошував на застосуванні до вірменського населення Карабаху політики мультикультуралізму, яка презентується як основа політики Баку щодо меншин. Азербайджан готовий надавати громадянські права тим вірменам, які проживали на території регіону до початку конфлікту, а також їх нащадкам. Вони мають бути інтегровані в функціонування держави як рівноправні громадяни.

Водночас інший підхід демонструється щодо незаконних переселенців, які переїхали в Карабах після його окупації. Вірменський уряд сприяв переселенню в Карабах біженців, які втекли із зон конфліктів в Сирії та Лівані. Щодо них Баку займає жорстку позицію, наголошуючи, що вони незаконно потрапили на територію Азербайджану, та мають залишити її.

¹⁶ Government of Azerbaijan Advances “Great Return” Program. Caspian News, 23.08.2023. URL: <https://caspiannews.com/news-detail/government-of-azerbaijan-advances-great-return-program-2023-8-22-0/>

¹⁷ More Azerbaijanis Resettle in Liberated Lands under Great Return Program. Caspian News, 26.10.2023. URL: <https://caspiannews.com/news-detail/more-azerbaijanis-resettle-in-liberated-lands-under-great-return-program-2023-10-26-14/>

¹⁸ Алиев не исключил "культурной автономии" для армян Карабаха. Радио Озоди, 22.10.2020. URL: <https://rus.ozodi.org/a/30907433.html>

Згідно з даними західної преси, населення Азербайджану не сприймає ідею реінтеграції вірменського населення. Воно не готове повернутися до часів, коли азербайджанська та вірменська спільноти жили разом¹⁹. Водночас характер політичної системи Азербайджану спрощує процес корегування суспільної думки. Абсолютний контроль режиму Ільхама Алієва за політикою та інформаційним простором держави в даному випадку відіграє позитивну роль. За необхідності і при бажанні він може забезпечити поступову зміну позиції населення.

Окремим питанням для азербайджанської сторони є відновлення справедливості – а саме притягнення до відповідальності людей, які були винні в скоєнні злочинів. В цілому, Азербайджан наполягає на необхідності переслідування двох груп людей. До першої групи відноситься вище керівництво так званої «НКР», яке звинувачується в організації та підтримці сепаратистсько-окупаційної адміністрації. До другої групи відносяться особи, винні у злочинах проти населення регіону, зокрема – в чистках та депортації 1990-х років. Особливої актуальності набуває пошук винних в Ходжалинській різанині. Восени 2023 року азербайджанській владі вдалося досягнути успіху в затриманні великої кількості осіб, які звинувачуються в скоєнні згаданих злочинів (зокрема, колишнього «державного міністра» т. зв. «НКР» Рубена Варданяна, трьох колишніх «президентів» т. зв. «НКР» – Аркадія Гукасяна, Бако Саакяна і Араїка Аратюняна тощо).

Події показали, що вірменське населення Карабаху не повірило обіцянкам азербайджанської влади щодо можливості проживати на території Азербайджану в якості повноправних громадян. Після фактичної капітуляції та розпуску так званої «НКР» у вересні 2023 р. спостерігався масовий виїзд вірменського населення з території Карабаху. За даними вірменської сторони, практично все населення регіону залишило його.

В цілому, такий хід подій влаштовує Баку. Очевидно, що Азербайджану простіше займатися реінтеграцією та відновленням регіону, в якому не проживає критична маса нелояльного населення. Президент Азербайджану Ільхам Алієв розумів, що будь які факти утисків проти вірменського населення будуть максимально розрекламовані в західних медіа. Вірменська діаспора зможе використати це для підбурювання антиазербайджанських настроїв. Фактично, правоту такої позиції доводить реальний характер висвітлення подій в регіоні восени 2023 р. – коли виїзд вірменського населення з території Карабаху з власної волі презентувався як «етнічна чистка» чи «геноцид».

Алієву, якого на Заході й так критикують за недемократичність режиму, не вигідно псувати свій імідж ще більше. Відтак проведення будь-яких організованих репресій

¹⁹ Азербайджан повернув собі Карабах. Чи дійсно це кінець багатолітнього конфлікту? BBC, 16.10-.2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c4nx4z2l2rzo>

проти вірмен на звільнених територіях було малоімовірним. Скоріше, азербайджанська влада давала чіткі інструкції уникати цього. Водночас сам характер та гострота вірмено-азербайджанського конфлікту створювали загрозу інцидентів на низовому рівні.

За таких умов Азербайджану об'єктивно вигідно, що карабаські вірмени виїхали з регіону. Це усуває фактор, який міг би викликати небажані інциденти. Можливо, саме з цієї причини в регіон в якості гуманітарної допомоги азербайджанською стороною практично відразу після завершення антитерористичної операції 2023 р. доставлялось паливо – аби створити умови для швидкого виїзду людей.

Висновки

Задіяння значних обсягів ресурсів та комплексний підхід азербайджанської влади щодо процесу відбудови звільнених територій не залишають сумнівів в його успішному завершенні. Звичайно, масштабність завдання потребуватиме певного часу на його реалізацію – проте вже продемонстровані Баку успіхи доводять, що поставлені амбітні цілі цілком можливо реалізувати. Перетворення Карабаху на розвинутий регіон дозволить забезпечити його заселення – як за рахунок повернення біженців, так і завдяки внутрішнім міграційним процесам.

При цьому азербайджанська влада практично позбавлена необхідності вирішувати проблему реінтеграції нелояльного населення. Виїзд вірмен з території Карабаху в умовах відновлення територіальної цілісності Азербайджану є оптимальним сценарієм для Баку. На певний період цей процес негативно вплинув на імідж Азербайджану в світі – проте ймовірно з плином часу ефект від цього буде пом'якшуватися.

В контексті використання азербайджанського досвіду для України доцільно звернути увагу на наступні аспекти азербайджанської політики, які варто взяти на озброєння:

- Цілковита підпорядкованість держави, мобілізація її ресурсів та планування політики з метою реалізації програми відновлення звільнених територій.
- Непохильність Баку в питаннях власних інтересів, особливо в контексті відновлення справедливості та слідування юридичним нормам в умовах, коли світова спільнота намагається тиснути на Азербайджан, апелюючи до загальної моральної проблематики.

- Акцент на інноваційному, сучасному розвитку звільнених територій, в рамках якого Карабах не просто відновлюється, а в перспективі має стати одним з найрозвиненіших регіонів держави.

© Центр міжнародної безпеки

Автор:

Олексій Авдєєв

Інформація та погляди, викладені в цьому дослідженні, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну думку Фонду Конрада Аденауера та Міністерства закордонних справ України.

Центр міжнародної безпеки

вул. Бородіна Інженера, буд. 5-А, м. Київ, 02092, Україна

Тел.: +380999833140

Е-пошта: cntr.bezpeky@gmail.com

<https://intsecurity.org/>

